

להגן על עצמה בכוחות עצמה

מאת השגריר בדימוס ד"ר זלמן שובל

מבט מבס"א, מס' 2,297, 15 באוגוסט 2024

תקציר: "להגן על עצמה בכוחות עצמה" הוא עיקרון בסיסי בתפיסת הביטחון הלאומית של ישראל ולמרות הסייגים אין סתירה בין העקרון הישראלי הבסיסי לבין שיתוף הפעולה המקיף עם ארה"ב.

"להגן על עצמה בכוחות עצמה" הוא עיקרון בסיסי בתפיסת הביטחון הלאומית של ישראל – כולל בצדדיו העמומים. באחרונה מועלים סייגים לגבי עקרון זה, לפעמים מגמתיים. לדעת מרטין אינדיק המנוח, שגריר ארה"ב לשעבר בישראל, היערכות נושאות המטוסים האמריקניות בים התיכון ובים האדום מראה ש"ישראל איננה מסוגלת להגן על עצמה בעצמה".

זו מסקנה נמהרת מאחר שזו איננה אלא הגנת קו שני, ואין סתירה בין העקרון הישראלי הבסיסי לבין שיתוף הפעולה המקיף עם ארה"ב שיש לו גם היבטים מדיניים, כלכליים ואחרים – משני הצדדים. הסיוע הצבאי האמריקני מהווה 16 אחוזים מתקציב הביטחון הישראלי וכשני אחוזים מהתקציב הכללי וכולל גם נגישות ישראלית למערכת הביטחון האמריקנית רחבת הממדים והאפשרויות. גם אם ישראל תגביר משמעותית את היצור העצמי של אמצעי לחימה כפי שאכן מתחייב מכל מלחמותיה, היא תמשיך להזדקק לאספקת אמצעים ממקורות חוץ, בעיקר מארה"ב. אין לישראל צ'ק פתוח בעניין זה ואף שהסיוע הביטחוני מעוגן בהחלטות הקונגרס ומשרת גם אינטרסים אסטרטגיים, תעשייתיים וכלכליים של ארה"ב, ניצולו איננו מנותק משיקולים מדיניים בנוסח הערכות מחדש או מסיבות פנים-פוליטיות אמריקניות, דוגמת המגמות האנטי-ישראליות בחלק מהמפלגה הדמוקרטית. גם לגבי הרפובליקנים עלולות להתעורר בעיות בשל עמדותיו הבלדניות של דונלד טראמפ. מדינות פועלות על-פי האינטרסים שלהן והאינטרס האמריקני נוגד לפעמים את האינטרסים הישראליים. לקשרים הביטחוניים עם ישראל היו באמריקה בעבר מתנגדים בגלל הקשר לנפט הערבי, אך גם בגלל החשש שאמריקה תצטרך להילחם עבור ישראל, חששות אלה נעלמו לאחר הניצחון הישראלי במלחמת ששת הימים אשר פתח את הדרך לשיתוף פעולה צבאי הולך ומתרחב. מאז, גדל הסיוע הכולל לשלושה מיליארד דולר בשנה – במקור 1.8 מיליארד צבאי ו-1.2 מיליארד אזרחי, חלקו באשראי. מהפך חשוב נעשה על-ידי בנימין נתניהו ב-1996 כשהודיע שישראל תוותר על הסיוע האזרחי ושהסכום כולו יופנה לביטחון. סיוע-החוץ האזרחי היה בלתי פופולרי בעיני הפוליטיקאים האמריקנים שהתקשו להצדיק סיוע-חוץ אזרחי כשבוחריהם נאבקו בבעיות כלכליות – ומבחינת המשק הישראלי המתרחב בלתי נחוץ, לעומת הפופולריות של הסיוע הביטחוני שנתפס כמוצדק גם מבחינת האינטרסים האמריקניים. סוכם שהסיוע הביטחוני יהווה מענק ולא הלוואה וכי מלוא הסכום יוענק מראש. מאז

2008 גם יש התחייבות חוזית אמריקנית של ישראל תהיה עליונות צבאית (בנשק) על כל אויביה.

מדי פעם עולה רעיון להסכם הגנה בין ישראל לבין ארה"ב, אך מבקריו רואים בו, בצדק, פגיעה אפשרית בחופש הפעולה הצבאי של ישראל מבלי שתהייה בו רבותא לעומת ההסדרים הביטחוניים הקיימים, אולם, אין פירוש הדבר פסילת התקשרויות צבאיות אזוריות או נרחבות יותר. הגדרת ישראל כ"נשאת המטוסים היבשתית של אמריקה" הייתה אמנם מוגזמת, אך היותה של ישראל המדינה הדמוקרטית והיציבה היחידה במזרח-התיכון, ובעלת כושר טכנולוגי, מדעי וצבאי מפותחים, העלתה את ערכה בעיני האמריקנים במובן הביטחוני.

כושר הפעולה של צה"ל במלחמה הנוכחית עוד יחזק הערכה זו.

תפיסת הביטחון הישראלית שעוצבה עוד בידי בן-גוריון נשענת על מספר מרכיבים: הרתעה, הגנה, התרעה והכרעה – ועל העברת המלחמה לשטח האויב. הרתעה פירושה שאויבי ישראל יירתעו מהעוצמה הצבאית והביטחונית ומהנזק שייגרם מהפעלתה במלוא כוחה נגדם. ב-7 באוקטובר ולמעשה כבר לפניו, איבדה ההרתעה הישראלית רבים ממרכיביה, גם בגלל הימנעותה לפעול בעוצמה נגד מתקפות הטרור של חמאס והג'יהאד האסלאמי והישענותה על הטבות כלכליות. "הגנה" פירושה שגבולות המדינה יהיו מוגנים על-ידי גורמים פיזיים כמו ישובים אזרחיים ומכשולים שונים – אך בעיקר על-ידי צה"ל. מסמך "18 הנקודות" שניסח בן-גוריון ב-1953 חותר לגשר על הנחיתות וחוסר-היחס הכמותי, הן באוכלוסייה והן באמצעים, על-ידי עדיפות לפעולות הרתעה וסיכול – ומהתובנה שישראל אינה ערוכה למלחמות ארוכות מבחינה כלכלית ואנושית ולכן עליה לחתור להכרעה מהירה ומוחצת ככל האפשר. למרות הדגש על עקרונות ההגנה, ישראל איננה צריכה להירתע מפעולות יזומות המשרתות את מטרותיה הבסיסיות. הנחת היסוד היא שאסור לישראל להפסיד בשום מלחמה ושהפסד וכישלון או אפילו תדמית כזאת, עלולים להוביל להשמדתה. לתורת הביטחון נוספו עקרונות נוספים כגון גבולות בני-הגנה. ואשר לשלום? "השלום אינו מטרה, והמלחמה אינה מטרה, המטרה היא הגשמת הציונות" – והוא יבוא "כשגם הערבים ירצו שלום", דברי בן-גוריון.

התפישות שעיצב בן-גוריון לא עמדו במבחן ב-7 באוקטובר, לא מפני שלא היו נכונות, אלא מפני שההנהגה והצבא לא מילאו אחריהן: יישובי העוטף לא רק שלא היוו מכשול לתוקפנות אלא הפכו מטרה נוחה לתוקפים – את המכשולים הפיזיים הם עקפו בקלות מדהימה (זה, אגב, כבר היה הלקח מכישלון "קו בר-לב" במלחמת יום-הכיפורים), ואשר לכוחות הצבא, הם אמנם היו קיימים, אך לא במקום הנכון ולא במכונות הדרושה. ה"הרתעה", כלומר מעקב אמין וקבוע על יכולות האויב ומתן אזהרה אסטרטגית וטקטית בזמן אמיתי על כל תזוזה הייתה כנראה הכישלון העיקרי ב-7 באוקטובר. ערך ה"הכרעה" מורכב יותר. בנסיבות של ישראל הכרעה זמנית בשדה הקרב, כפי שהובהר במלחמת השחרור, בששת הימים וביום הכיפורים – אפשרית, אך אין בידי ישראל למנוע התעצמות מחודשת של האויב וניסיונות תוקפנות נוספים, וגם אין בידיה להביא לשלום בר-קיימא אלא אם כן מתקיימים גם תנאים מדיניים ובינלאומיים. ישראל אכן נהנית מיתרון צבאי מובהק מול אויביה, הן מבחינת איכות מערכות הנשק, בסדר הכוחות, בטכנולוגיה ובמשאבים – אך כפי שמראים אירועי ה-7 באוקטובר והמצב הנוכחי מול חזבאללה בלבנון, היתרונות האלה אינם מתבטאים תמיד בהישגים מוחלטים בשדה-המערכה, לפחות לא בטווח המידי.

מרכז הכובד הביטחוני של ישראל עובר בשנים האחרונות מהעולם הערבי לאיראן – בשלב ראשון כלפי שלוחיה, אך בעתיד בתהליך בלתי נמנע גם לאיראן עצמה – וכפי שהוכח במתקפה האווירית הנרחבת של איראן על ישראל באפריל. שיתוף הפעולה הצבאי והמדיני עם ארה"ב מילא תפקיד חשוב בסיכול הכוונות האיראניות – לא רק במתקפה עצמה אלא אולי עוד יותר בפרקים שלפניה ושבבלעדיהם ישראל לא הייתה

מסוגלת לפתח ולשכלל את אמצעי המיגון וההתקפה שבידיה ואלה שתזדקק להם נגד איראן בעתיד. [כפי שניסח תא"ל \(מיל'\) ערן אורטל](#): "מדינת ישראל תגן על עצמה בעצמה, אך תוך הישענות על בעלת-ברית גדולה". גם בעיני האמריקנים איראן מהווה איום על הביטחון הלאומי שלה ובהערכת המודיעין שפורסמה בפברואר השנה נאמר בפירוש שעל ארה"ב לפעול ב"ערנות ובחוכמה אסטרטגית", אך מבלי לפרט.

מבחינת ישראל האיום האיראני הישיר מסוכן בהרבה מכיוון שמדובר בישות מדינית-אידיאולוגית שמטרתה המוצהרת והמעשית היא השמדתה הפיזית של ישראל, והיא מתקרבת להצטיידות בנשק השמדה המוני כדי להגשים זאת. ארה"ב אמנם מצהירה שלא תתיר לאיראן להגיע לנשק גרעיני אך היא אינה נוקטת אמצעים מספקים שישכנעו את איראן לחדול ממאמציה – או את מדינות האזור שהצהרת הכוונות שלה תתגשם הלכה למעשה. במילים אחרות, איראן מהווה בעבור ישראל איום קונקרטי מכוון מטרה שמחייב התייחסות מכל ההיבטים האפשריים, הן דיפלומטית והן ביטחונית. "להגן על עצמה בכוחות עצמה" הוא אכן הקו הראשון בביטחוננו אך שיתוף פעולה עם אחרים, ככל שניתן, ישלים זאת.

זלמן שובל היה שגריר ישראל בארה"ב (בין 1990-1993 ובין 1998-2000) ובעבר ח"כ מטעם רפ"י - הרשימה הממלכתית והליכוד וחבר בוועדת החוץ והביטחון ובוועדה המשותפת לתקציב הביטחון. בשירותו הצבאי היה עוזר ראש ענף (עכשיו חטיבת) מחקר באמ"ן.

גרסה מקוצרת של המאמר התפרסמה בהארץ